

## СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ ЗА УМОВ НОВОГО МОВНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ОТОЧЕННЯ

### MODERN PROBLEMS OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION WITH FOREIGN STUDENTS IN THE CONDITIONS OF NEW LANGUAGE AND CULTURAL ENVIRONMENT

*У статті обговорюються деякі проблеми педагогічного спілкування з іноземними студентами, які навчаються в Україні. Автор звертає увагу на необхідність проведення певних досліджень відносно обставин адаптації студентів-іноземців до іншого культурного, мовного та освітнього оточення. Метою цього є створення умов для покращення міжкультурного спілкування та входження студентів-іноземців у освітній простір української вищої школи. У статті розкрито особливості зовнішніх та внутрішніх проблем іноземних студентів та надані певні характеристики педагогічного спілкування в іноземній аудиторії як дуже специфічної форми взаємодії суб'єктів.*

**Ключові слова:** педагогічне спілкування, мовна та соціокультурна адаптація, комунікабельність, соціальна поведінка, психологічні та навчальні проблеми.

*В статті обговорюються окремі проблеми педагогічного об'єднання з іноземними студентами, навчаючися в Україні. Автор звертає увагу на необхідність проведення певних досліджень, що стосуються обставин адаптації студентів-іноземців в новій культурній, мовній та освітній обстановці. Метою цього є створення умов для покращення міжкультурного спілкування та входження сту-*

*дентів-іноземців в освітнє простір української вищої школи. В статті розкриваються особливості зовнішніх та внутрішніх проблем таких студентів та представлені деякі характеристики педагогічного об'єднання з ними в якості дуже специфічної форми взаємодії суб'єктів.*

**Ключевые слова:** педагогическое общение, языковая и социокультурная адаптация, коммуникабельность, социальное поведение, психологические и учебные проблемы.

*The article discusses some problems of pedagogical communication with foreign students, who study in Ukraine. The author pay attention to the need of research on the circumstances and difficulties of adaptation of foreign students in a new cultural, linguistic and educational environment. The purpose of this is to create conditions for improving intercultural communication and the entry of foreign students into the educational space of Ukrainian higher education. The article reveals the features of external and internal problems of such students and presents some characteristics of pedagogical communication with them as a very specific form of interaction between subjects.*

**Key words:** pedagogical communication, linguistic and sociocultural adaptation, interpersonal skills, social behavior, psychological and educational problems.

УДК 37.01.09; 378.014

**Божко Н.М.,**

канд. філол. наук, доцент,  
доцент кафедри мовної підготовки  
Харківського національного  
автомобільно-дорожнього університету

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Згідно з традицією, педагогіка вищої школи розвивається у напрямку удосконалення засобів та методів навчання. У основі успіхів, що були досягнуті в останні роки, лежить прогрес у галузі комп'ютерних навчальних технологій, використання активних та різноманітних технічних засобів та методів навчання. При чому без достатньої уваги залишається психологічний та фізичний стан того, хто навчається, його здоров'я та обумовлена цією можливістю у конкретний період навчання сприймати запропонований навчальний матеріал. Дослідження причин відрахування студентів, яке проводилося у багатьох закладах вищої освіти, свідчить про те, що в основі більшості випадків лежать обставини, безпосередньо пов'язані зі станом здоров'я та проблемами адаптації студентів.

Поліетнічність та багатомовність, які демонструє сучасна епоха, стали сучасною реальністю більшості держав світу. У зв'язку з цим питання та проблеми навчання іноземними мовами є дуже

актуальними. У цьому процесі беруть участь, як сам студент, так і викладач, який вводить останнього у світ нової мови, а, відповідно, у світ іншої культури та світосприйняття.

Міжкультурне спілкування є процесом комунікативної взаємодії між індивідуумами, що є носіями різних культур та мають власний мовний код, конвенції поведінки, ціннісні установи, звичаї та традиції. Важливим моментом у роботі викладачів задля досягнення успішності навчання студентів-іноземців у іншомовному та полікультурному оточенні має бути конструктивна педагогічна взаємодія учасників цього процесу. Хоча існує достатньо широкий спектр досліджень, який проводять, в першу чергу, викладачі-мовці стосовно цієї сфери практичної діяльності, це питання продовжує залишатися вагомою проблемною зоною професійної педагогіки. Не зважаючи на те, що ефективність професійного та педагогічного спілкування, без сумніву, зростає, практика, яка реально існує, демонструє наявність значної кількості проблем.

**Аналіз останніх джерел та публікацій, що вивчають названу проблему, на які спирається автор.** Названа проблема вже певний час досліджується з урахуванням сучасних досягнень лінгвістики, етнології, етнопедагогіки, етнопсихології та досліджень, які пов'язані з аналізом рівнів соціальної активності особистостей.

Значний внесок у це внесли роботи таких видатних лінгвістів, психологів та фахівців у сфері теорії та практиці міжмовної та міжкультурної комунікації та викладання мови як О.Д. Митрофанової, Т.М. Балихіної, О.О. Миролюбова, І.Л. Бім, Л.С. Виготського, М.І. Жінкіна, І.М. Горелова, Б.В. Беляєва, В.О. Артемова, О.Р. Лурія, Г.В. Колшанського, О.О. Леонтьєва, С.Г. Тер-Мінасової, А. Вежбицької, В.В. Красних, Ю.Є. Прохорова, В.Г. Костомарова, Є.М. Верещагіна, С.В. Дрокиної, Л.І. Яриці та багатьох інших.

Окремої уваги сьогодні заслуговують сучасні дослідження, пов'язані з аналізом соціалізації студентів, яка відбувається як системний, поетапний процес активного пристосування учня до умов освітнього середовища та має на меті розвиток когнітивних, мотиваційно-вольових та соціально-комунікативних зв'язків.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Попри значну кількість проведених досліджень у цій сфері, певні проблеми й зараз недостатньо висвітлені та обговорені у сучасній науковій літературі. Наприклад, потребує більшої уваги адаптація до нового соціуму студентів-іноземців, що навчаються у групах з представниками українського та інших етносів та проблеми організації роботи у навчальних групах відповідно до того, приїхали вони з країн ближнього чи дальнього закордоння, та етнічний склад яких є полікультурним.

**Мета статті** – проаналізувати певні проблеми педагогічного спілкування з іноземними студентами, в першу чергу, за умов незнайомого мовного оточення та вивчення нової мови. У центрі уваги будуть загальнокультурна та психологічна адаптація молодих учасників міжкультурного контакту до нового освітнього та соціального оточення.

Матеріали, представлені в даній статті призначені надати певну допомогу викладачам, що працюють з іноземними студентами та фахівцям, які мають справу з цим контингентом учнів в якості організаторів та посередників, які здійснюють набір на навчання до закладів вищої освіти України.

**Виклад основного матеріалу.** Як на початковому, так і на наступних етапах студент-іноземець проходить через достатньо складні періоди адаптації, серед яких, наприклад: подолання мовного бар'єра, входження у нове соціокультурне оточення, засвоєння нових норм іншого культурного/ полікультурного оточення, створення нового стилю поведінки у новому соціумі, знайомство з основами майбутнього фаху та інше.

Проблеми іноземних учнів на етапі адаптації також пов'язані з потребами вищої школи, зі статусом іноземця в іншій країні, з особливостями психології віку та, звичайно, з їх національно-психологічними особливостями.

Вчені вказують на наявність зовнішніх та внутрішніх проблем, через які повинні проходити іноземні студенти, які приїхали на навчання до України.

Серед наявних зовнішніх проблем називають: 1) погоду; 2) мовний бар'єр; 3) соціалізацію, яка ускладнюється тим, що більша частина оточення не готова спілкуватися з ними на їх власній мові або з допомогою мови-посередника; 4) недостатньо високий рівень толерантності суспільства, який призводить до відчуття самотності (особливо у студентів з країн з патріархальним укладом, де родина є і захисником, і головним суддею); 5) проблему засвоєння нової системи харчування, яка часто призводить до захворювань; 6) проблему фінансів.

До внутрішніх (морально-психологічних) проблем іноземних студентів відносять, в першу чергу, стрес, який стає наслідком усіх названих вище проблем. Це часто призводить до депресії, пропусків занять, падіння успішності, а іноді – до відраховання.

Також слід пам'ятати, що більшість студентів приїжджають отримувати вищу освіту відразу після закінчення школи, тобто у період становлення особистості та переходу від підліткового періоду до світу дорослих. Але значна кількість з них ще не є соціально зрілими та не мають достатнього рівня відповідальності та організованості.

Ще однією дуже серйозною проблемою, є певна безконтрольність, своєрідна незалежність від культури батьків та родини взагалі, яка часто призводить до порушення норм соціальної поведінки та навчальної дисципліни. Тому, на жаль, частина іноземних студентів втрачають власну самооцінку і навіть самоорієнтацію в іншій країні, як на фізичному, так і на психологічному рівнях.

Складність проблем адаптації іноземних учнів пояснюється також новими умовами та вимогами вищої школи, статусом іноземця в іншій країні, особливостями підліткової психології та певна річ їх національно-психологічними особливостями.

Як відмічають дослідники, спілкування викладачів та іноземних студентів як представників різних культур може відбуватися у різних ситуаціях, бути успішним або, навпаки, приводити до культурного шоку. Умови, за якими може відбуватися успішне спілкування, залежать від вірного планування навчального процесу, прискорення навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту учнів з викладачем, іншими студентами та людьми, що їх оточують, наявності навчальних матеріалів, забезпечення факультетів досвідченими фахівцями та ще багатьох складових.

Багаторазово відмічалось, що формування міжкультурної комунікації «передбачає урахування трьох головних складових: етнопсихологічної (що обумовлена ментальними особливостями національних культур), поведінкової (обумовленої національно-культурною специфікою комунікативної поведінки) та власно національно-культурним мовним змістом» [3].

До того ж викладачам часто приходиться вирішувати не лише питання мовної підготовки, а і питання максимального наближення рівня соціокультурного, особистісного та освітнього розвитку іноземних студентів до рівня інших студентів, біля яких їм треба буде не лише вчитися, а і жити.

Більшість молодих людей буде бажати «прискорити процес входження в інший соціум з метою зменшення дистанції між власною культурою та культурою країни мови, яка вивчається» [7]. Але частина з них (наприклад, китайці, індуси та деякі інші) буде робити спробу зберегти певну автономність культурного існування, що цілком зрозуміло і можна пояснити багатокітними стандартами та традиціями. У подібній ситуації неминуче виникнуть суперечності між учасниками комунікації, що належать до різних культур.

Саме тому, в цей період дуже важливі не лише інтеркультурна компетентність, але і толерантність та стриманість позиції викладача, який повинен пам'ятати про неприпустимість тиску, повчальності. Йому необхідно проявити особливий такт, повністю виключивши нав'язування стандартів власної культури. Так, наприклад, в групі студентів з Індії, більшість з яких є вегетаріанцями, не слід загострювати увагу при читанні тексту про національну українську кухню на моментах, що викликають роздратування, наприклад, пов'язаних з вживанням м'ясних страв. Головним в такій ситуації є не протиставлення, а порівняння різних культур та затвердження думки, що взаєморозуміння зближує народи.

Частина дослідників серед позитивних факторів адаптації іноземних студентів називають ступінь товариськості, тобто готовність до встановлення нових соціальних контактів. Це ми можемо спостерігати на прикладі марокканців, які досить легко знайомляться і підтримують цілком доброзичливі відносини з представниками інших культур. Динаміка педагогічного спілкування, яка свідчить про успішну адаптацію, залежить від розвитку знань, умінь та навичок міжкультурного спілкування.

Як підкреслює Е.А. Штерн: «Развитие умений и навыков межкультурного общения в процессе педагогического общения тесно связаны с адаптацией и социализацией иностранных студентов в новых условиях, когда и на занятиях, и во внеаудиторное время происходит знакомство с новой для них страной и культурой и «вторичная социализация языковой личности учащегося» [7, с. 141].

При цьому розрізняють первинну та вторинну соціалізацію, які частина дослідників визначають як «інкультурацію» або як «акультурацію», у процесі якої людина, як представник певного типу культури, набирає ознаки тої чи іншої ідентичності, зберігаючи при цьому головні ознаки своєї власної.

Активним учасником цього процесу є викладач, який не лише сам має бути достатньо комунікабельним, а й вміти керувати ситуацією, долати психологічні бар'єри, які можуть з'являтися під час спілкування, а також демонструвати терпіння та витримку. Особливо це стосується ситуацій, у яких залучені представники емоційних та занадто активних народів (наприклад, індуси або азербайджанці), схильні до створення моментів міжкультурного непорозуміння або навіть конфлікту.

С.В. Дрокина відносно цього відмічає: «Педагогическое общение в иноязычной среде – это такое общение преподавателя с иностранными студентами, которое обеспечивает благоприятный социально-психологический климат обучения, создает наилучшие условия для развития мотивации студентов в начальный период их адаптации к новой социокультурной среде, обеспечивает управление социально-психологическими процессами в учебных группах, позволяет в максимальной степени использовать в учебном процессе личностные особенности преподавателя высшей школы» [1, с. 52].

Для навчання більшості іноземних студентів викладач має прагнути використовувати всі можливі засоби емоційного та психологічного впливу для створення дружньої атмосфери у навчальній групі, запобігати тиску та авторитарності у спілкуванні з власними підопічними. Необхідна технологія навчання, спрямована на академічну, соціально-психологічну та соціокультурну адаптацію іноземних студентів, яка б сприяла успішному міжособистісному, міжкультурному та професійному спілкуванню. Хоча єдиних правил не може бути, а стиль педагогічного спілкування з іноземними студентами у різних випадках має бути різним.

**Висновки.** Таким чином, слід підкреслити, що педагогічне спілкування в іноземній аудиторії є дуже специфічною формою взаємодії суб'єктів міжкультурного спілкування, в першу чергу, викладача та студента. Воно формується на підставі володіння викладачем особливої (специфічної) технології спілкування та включає значні резерви удосконалення навчально-виховного процесу та розвитку основ міжкультурної компетентності, як студента, так і викладача.

У зв'язку з цим дуже важливим є рівень культури спілкування останнього, який може мати значний вплив на процес адаптації іноземних студентів до умов та вимог вищої школи України. Кваліфіковане педагогічне спілкування з представниками іншої культури та носіями іншої мови створює сприят-

ливий соціально-психологічний клімат навчання та кращі умови для розвитку навчальної мотивації учнів. Це також значно полегшує соціально-психологічне входження студентів-іноземців в українське освітнє середовище.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дрокина С.В. Влияние культуры общения преподавателей на успешность психологической адаптации студентов. Материалы Всероссийского семинара «Методология обучения и повышения эффективности академической, социально-культурной и психологической адаптации иностранных студентов в российском вузе: теоретические и прикладные аспекты» 21-23 октября 2008 г. Том 2. Томск : Изд-во ТПУ, 2008. С. 51–55.
2. Психолінгвістика і обучение русскому языку нерусских / Под. ред. Леонтьева А.А., Зарубиной Н.Д. Москва : Русский язык, 1977. 175 с.
3. Рубина С.Н. Культурологический подход к формированию межкультурной компетенции при обучении русскому языку в китайской аудитории. *Русский язык как иностранный и методика его преподавания: XXI век*. Сб. научно-методических статей. Москва: Газета «Правда», 2007. Ч. II. С. 93.
4. Смирнов С.Д. Психология и педагогика для преподавателей высшей школы: учебное пособие. Москва: Издательство МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2014. 422 с.
5. Социальная активность как фактор успешной социализации личности [Электронный ресурс]. URL: [http://www.elsawork.ru/publ/socialnaja\\_aktivnost\\_kak\\_pokazatel\\_uspeshnoj\\_socializacii\\_lichnosti/1-1-0-8](http://www.elsawork.ru/publ/socialnaja_aktivnost_kak_pokazatel_uspeshnoj_socializacii_lichnosti/1-1-0-8).
6. Филимонова Н.Ю., Годенко А.Е. Проблемы воспитания иностранных студентов как проблемы саморазвития личности. *Научный Вестник МГТУ ГА. Серия «Международная деятельность вузов»*. 2005. № 94 (12). С. 51–60.
7. Штерн Е.А. Современная газета в культурологической парадигме РКИ. *Русистика и современность: Лингвокультурология и межкультурная коммуникация*. Санкт Петербург, 2002. 141 с.